

Annelerdeki patolojik internet kullanımı ile psikopatolojik belirtilerinin çocuklardaki patolojik internet kullanımına etkisi

The effect of mothers' pathological internet use and psychopathology on children's pathological internet use

Gamze Kaya Aktaş¹, Nur İnci Namlı², Hesna Durmuş², Sevcan Karakoç³

¹Klin. Psk., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Psikoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye <https://orcid.org/0009-0008-5984-5151>

²Araş. Gör., ³Prof., Doğuş Üniversitesi, Psikoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye <https://orcid.org/0000-0002-2166-8515>

<https://orcid.org/0009-0000-1677-3540>-<https://orcid.org/0000-0002-2778-9174>

ÖZET

Amaç: Bu araştırmada, okul öncesi dönemindeki çocuklara sahip olan annelerin patolojik internet kullanımı (PİK) ile çocukların PİK arasındaki ilişkide annelerin psikolojik belirtilerinin aracılık rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. **Yöntem:** Araştırmaya İstanbul'da ikamet eden ve 4-5 yaşlarındaki çocuğu olan 283 anne katılmıştır. Araştırma kapsamında annelerin patolojik internet kullanımı Young İnternet Bağımlılığı Ölçeği ile, annelerin belirti düzeyleri Belirti Tarama Testi ile, çocukların patolojik internet kullanım düzeyi ise Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ile değerlendirilmiştir. **Bulgular:** Çocuğun teknolojik cihazlarda geçirdiği süre kontrol edildiğinde annelerin patolojik internet kullanımı ile çocuklarının patolojik internet kullanımı arasındaki anlamlı ilişkide, annelerin obsesif kompulsif ($b=.14$, %95 GA [.01, .29], $p<.001$), kişilerarası duyarlılık ($b=.12$, %95 GA [.01, .26], $p<.01$) ve paranoid düşünceleri kapsayan belirtilerinin ($b=.13$, %95 GA [.02, .26], $p<.001$), kısmi aracılık rolü olduğu tespit edilmiştir. **Sonuç:** Çocukların patolojik internet kullanım düzeyinde, annelerin patolojik internet kullanım düzeyi ve psikopatolojik belirtilerinin etkisi olduğu görülmektedir. Annelerin patolojik internet kullanım davranışlarının çocuklara rol model olabileceği ve annelerin çeşitli psikolojik belirtilerinin de bu durumu güçlendirebileceği düşünülmektedir. Gelecek çalışmalar kapsamında babaların da dahil olduğu veya internet kullanım şeklinin ayrıntılı olarak değerlendirildiği araştırmalar planlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Patolojik internet kullanımı, çocukluk, anne-çocuk ilişkisi, psikopatolojik belirti, internet bağımlılığı.

SUMMARY

Objective: This study aimed to examine the mediating role of psychological symptoms of mothers in the relationship between pathological internet use (PIU) of mothers of preschool children and PIU of their children. **Method:** 283 mothers residing in Istanbul and having children aged 4-5 years participated in the research. Within the scope of the research, mothers' pathological internet use was evaluated with the Young Internet Addiction Scale, mothers' symptom levels were evaluated with the Symptom Screening Test, and children's pathological internet use level was evaluated with the Family-Child Internet Addiction Scale. **Results:** When the time the child spends on technological devices is controlled, there is a significant relationship between mothers' pathological internet use and their children's pathological internet use, mothers' obsessive compulsive ($b=.14$, 95% CI [.01, .29], $p<.001$), interpersonal sensitivity ($b=.12$, 95% CI [.01, .26], $p<.01$) and symptoms including paranoid thoughts ($b=.13$, 95% CI [.02, .26], $p<.001$), It was found to have a partial mediating role. **Conclusion:** Mothers' pathological internet use level and psychopathological symptoms have an effect on children's pathological internet use level. It is thought that pathological internet usage behaviors of mothers can be a role model for children and various psychological symptoms of mothers can strengthen this situation. As part of future studies, it is recommended to plan studies that include fathers or evaluate internet usage in detail.

Key Words: Pathological internet use, childhood, mother – child relationship, psychopathological symptom, internet addiction.

DOI: 10.5505/kpd.2024.94809

Cite this article as: Kaya Aktas G, Namlı NI, Durmus H, Karakoc S. The effect of mothers' pathological internet use and psychopathology on children's pathological internet use. Turkish J Clin Psych 2024; 27:207-214

The arrival date of article: 13.11.2023, **Acceptance date publication:** 09.02.2024

Turkish J Clinical Psychiatry 2024;27:207-214

GİRİŞ

Okul öncesi dönem, erken çocukluk evresinin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu aşama, insan hayatının temelini oluşturan bir gelişim sürecini temsil etmektedir. Bu dönem, çocuğun fiziksel, zihinsel, sosyal, duygusal ve dil gelişiminin yoğun olarak yaşandığı kritik bir evre olarak nitelendirilir (1). Okul öncesi dönemde, çocuklar için aile, büyük öneme sahiptir; bu süreçte çocuklar, özellikle anne, baba ve diğer aile bireyleriyle güçlü bir ilişki içindedirler. Çocukların olumlu davranışlarını pekiştirmeye ve olumsuz davranışlarını düzeltmeye yönelik çeşitli stratejiler kullanılır (2). Bu sayede çocukların olumlu davranış becerilerinde artış gözlenirken, olumsuz davranışların azalması beklenir.

Bu dönemde edinilen davranış örüntülerinin, yetişkinlik döneminde görülebilecek yansımaları vardır. Dolayısıyla, okul öncesi dönemde çocukların bakım verenleri ile ilişkisi, diğer dönemlere kıyasla daha kritiktir. Anne babaların psikolojik sorunları, çocuklarıyla iletişimi engelleyebilir. Çocuğa yeterli ilgi gösterilmediğinde veya yeterince zaman ayrılmadığında, aile üyelerinin çocuklarına daha fazla teknolojik cihaz maruz bıraktığı bilinmektedir (3). Yengil ve arkadaşlarının (2019) yaptıkları bir araştırmada, annelerin %59,8'i sosyal medya için ve %49,5'i kişisel ihtiyaçlar için teknolojik cihazlar kullandıklarını bildirmişlerdir. Ayrıca katılımcı annelerin %57,1'inin günde 0-1 saat, %28,5'inin 1-2 saat, %11,9'unun 2-3 saat ve %2,4'ünün 3 saatten fazla teknolojik cihaz kullandığı tespit edilmiştir (4). Doğan ve Döğ'er'in (2023) çalışmasında ise annelerin %56,1'inin günde 0-2 saat arasında, %20,6'sının 2-4 saat arasında teknoloji kullandığı belirtilmiştir (5).

Yapılan çalışmalarda, çocuk ve gençlerdeki yoğun internet kullanımının, ileriki dönemlerde öz benlik gelişiminde sorunlara, sosyal ilişkilerde zorluklara ve akademik başarıda güçlüklerle neden olabileceği gözlemlenmiştir (6, 7, 8). Diğer araştırmalarda ise ebeveynlerden gelen patolojik belirtiler ile gençlerin internet kullanımı arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur (8, 9, 10, 11). Örneğin Lam L.T.'nin (2015) çalışmasında annelerde görülen depresyon düzeyi ile çocuklardaki patolojik internet kullanımı arasında anlamlı ilişki görülmüştür (8). Lam L.T.'nin (2020) yürüttüğü farklı bir çalışmada da

ebeveynin ruhsal sağlığı ile çocukların internet bağımlılığı arasındaki ilişkide çocukların ruhsal sağlığı ve ebeveynin internet kullanımının aracılık etkisi olduğu görülmüştür (9). Park ve arkadaşlarının (2008) çalışmasının sonuçlarında aile içi iletişim ile çocuklardaki internet bağımlılığı arasında ilişki tespit edilmiştir (10). Hollanda'da yürütülen bir araştırmada ise internet kullanımına dair aile içerisindeki iletişimin güçlü olmasının, çocukların kompulsif internet davranışı geliştirmelerini engellediği bulunmuştur (11). Ülkemizde bu kapsamda yapılan çalışmalar sınırlı olmakla beraber, TÜİK verilerine göre 6-15 yaş arasındaki çocukların internet kullanım oranı 2013 yılında %50,8 iken, 2021 yılında %82,7'ye yükselmiştir. Cinsiyete göre incelendiğinde ise erkek çocukların kullanım oranının 2013 yılında %53,7 iken, 2021 yılında %83,9'a, kız çocuklarının ise %47,8'den %81,5'e yükseldiği görülmüştür (12). Bu artışın, doğru yönlendirilmediği takdirde patolojik internet kullanımı ile ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, annelerdeki patolojik belirtilerin (kişiler arası duyarlılık, düşmanlık, somatizasyon, anksiyete, obsesyon, depresyon, psikotik, paranoid ve fobik belirtiler) annenin patolojik internet kullanımı ile çocuğun patolojik internet kullanımı arasındaki ilişkideki aracılık rolünü değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın hipotezi "annenin PİK düzeyi ile çocuğun PİK düzeyi arasındaki anlamlı ilişkide annenin psikopatolojik belirtilerinin aracılık etkisinin olabileceği düşünülmektedir," şeklindedir. Ayrıca, okul öncesi dönemdeki çocukların teknoloji kullanımına odaklanarak, annelerin teknoloji kullanımı ile çocuklarındaki internet kullanımı arasındaki ilişkiyi değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu şekilde elde edilen veriler, literatürdeki bu konudaki eksikliği gidermeye ve patolojik internet kullanımının gelişmesinden önce risk altındaki küçük çocuk gruplarını belirlemeye yönelik bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, yaşları 4 ile 5 arasındaki çocuklara sahip olan 283 anne oluşturmuştur. Hedeflenen toplam katılımcı sayısı G Power 3.1.9.2. programı kullanılarak çoklu doğrusal

Tablo 1. Katılımcıların sosyodemografik özelliklere göre dağılımı

	N	%
Yaş		
26-30	84	29,8
31-35	120	47,6
36 ve üstü	78	27,7
Medeni Hal		
Evlü	268	95
Bosunmuş	9	3,2
Ayrı yaşıyor	5	1,8
Çocuk Sayısı		
1	89	31,6
2	152	53,9
3	40	14,2
4 ve üstü	1	0,4
Çocuğun Yaşı		
4	81	28,7
5	201	71,3
Çalışma Durumu		
Çalışıyor	139	49,2
Çalışmıyor	143	50,8
Öğrenim Durumu		
İlköğretim	38	13,5
İ.ise	114	40,4
Lisans	103	36,5
Yüksek lisans	27	9,6
Çocukların Günlük Teknolojik Aletlerle Vakit Geçirme Süresi		
1'den az	125	44,3
1-3	140	49,6
3-5	16	5,7
6 ve üstü	1	0,4

regresyon analizi için güvenilirlik oranı .95, alfa hatası .05 ve etki büyüklüğü .07 seçilerek 250 kişi olarak bulunmuştur (13, 14). Veri kaybının önüne geçmek için minimum 280 anne ile çalışılması hedeflenmiştir. Çalışmanın dahil edilme kriterleri arasında katılımcıların 18 yaşından büyük olmaları, en az bir çocuklarının olması ve çocukların yaşının da 4 ile 5 yaş arasında olmaları belirlenmiştir. Bu doğrultuda dışlama kriterleri ise katılımcıların 18 yaşından küçük olması, çocuk sahibi olmaması, çocuklarının 4 yaşından küçük ya da 5 yaşından büyük olmasıdır. Bir katılımcı, ölçek sorularının %25'inden fazlasını cevaplamamıştır; katılımcının toplam puanları soruları cevaplayan katılımcılarla karşılaştırılmış ve anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p=.78$). Bu sebepten ötürü analize dahil edilmemiştir ve 282 anne ile araştırma tamamlanmıştır. Katılımcılara dair demografik bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Veri Toplama Araçları

Belirti Tarama Listesi (Symptoms Distress Check List, SCL-90-R): Bu ölçek, bireylerin psikopatolojik belirtilerini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır (15). Envanter, dokuz farklı alt boyuta ayrılmış olup toplamda doksan madde içermektedir: Depresyon, somatizasyon, fobi, anksiyete, psikotizm özellikleri, kişiler arası duyarlılık, düşmanlık, paranoid düşünce ve obsesif kompulsif belirtiler. Her bir boyut, altı ile on üç soruyu içermektedir. Katılımcılardan, son on beş gün içindeki deneyimlerini düşünerek soruları yanıtlamaları istenmektedir. Cevaplar, "hiç, çok az, orta derecede, oldukça fazla ve aşırı düzeyde" olarak sınıflandırılmıştır.

Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu (YİBT-

KF): Bu ölçek, patolojik internet kullanımının varlığını ve şiddetini ölçmek amacıyla Young tarafından geliştirilmiştir. Pawlikowski ve diğerleri tarafından kısa forma dönüştürülen YİBT-KF, 12 maddeden oluşmakta olup beşli Likert (1=Hiçbir zaman, 5=Çok sık) tipinde bir ölçektir (16, 17). Ölçekte ters kodlanmış herhangi bir madde bulunmamaktadır. Bu nedenle, ölçekten alınan yüksek puanlar, patolojik kullanım düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçekten alınabilecek minimum puan 12, maksimum puan ise 60'tır.

Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği (AÇİB): Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği, altı seviyeli bir Likert tipinde bir ölçektir ve ebeveynler tarafından doldurulmaktadır. Ölçeğin amacı, çocukların algılanan patolojik internet kullanım düzeyini belirlemektir. Ölçek düzeyleri "Uygun Değil", "Nadiren", "Arada Sırada", "Çoğunlukla", "Çok Sık" ve "Devamlı" seçeneklerinden oluşmaktadır. Bu seçeneklere sırasıyla 0-5 arası puanlar verilmektedir. Bu ölçek sonucunda 80 ve üzeri puan alınması çocuğun internet kullanımının patolojik düzeyde olduğunu, 50-79 puan arası puanın sınırlı semptomları gösterdiğini, 49 puan ve altı alınması ise semptom gösterilmediğini ifade etmektedir (18). Ölçek, 17 yaşına kadar çocuğu olan ebeveynlere uygulanabilmektedir.

Sosyodemografik Veri Formu

Kişisel bilgileri toplamak amacıyla oluşturulan sosyodemografik veri formu, toplamda 7 soruyu içermektedir. Katılımcıların cinsiyetleri, yaşları, medeni durumları, çalışma durumları, çocuk sayıları, öğrenim durumları ve çocukların günlük teknolojik aletlerle geçirdikleri süre gibi konularda sorular içermektedir.

İşlem

Kesitsel desenle oluşturulan araştırmanın başlangıcında, Gelişim Üniversitesi 18.11.2019 tarih ve 2019-20 sayılı toplantısındaki etik kuruldan çalışma için etik onay alınmıştır. İstanbul'daki iki anaokulundan (Abdülkadir Öztahir Anaokulu ve Avcılar Selahattin Müzeyyen Kaçaker Anaokulu) gerekli izinler alındıktan sonra uygulamaların yürütülmesi amacıyla anneler ile iletişime geçilmiş ve ölçekleri yüz yüze doldurmaları istenmiştir. Ölçekler annelere öğrenciler vasıtasıyla ulaştırılmış, öğretmenler ve velilerin yer aldığı iletişim kanallarında duyurular yapılmıştır. Anneler

Tablo 2. Değişkenler Arası Korelasyon Analizi Sonuçları (N = 282)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Anne-PIK	1.000												
2. Anne-PPB Toplam	0.477**	1.000											
3. Anne-PPB-Somatik	0.284**	0.777**	1.000										
4. Anne-PPB-OKB	0.396**	0.756**	0.513**	1.000									
5. Anne-PPB-KD	0.360**	0.800**	0.494**	0.587**	1.000								
6. Anne-PPB-Depresyon	0.437**	0.873**	0.614**	0.636**	0.672**	1.000							
7. Anne-PPB-Kayı	0.445**	0.800**	0.622**	0.480**	0.572**	0.618**	1.000						
8. Anne-PPB-Düşmanlık	0.237**	0.684**	0.467**	0.420**	0.522**	0.566**	0.555**	1.000					
9. Anne-PPB-Fobi	0.355**	0.669**	0.496**	0.431**	0.525**	0.524**	0.570**	0.393**	1.000				
10. Anne-PPB-PD	0.348**	0.770**	0.469**	0.550**	0.702**	0.673**	0.545**	0.527**	0.471**	1.000			
11. Anne-PPB-Psikotizm	0.403**	0.795**	0.567**	0.536**	0.634**	0.644**	0.647**	0.536**	0.502**	0.588**	1.000		
12. Anne-PPB-Ek Puan	0.406**	0.762**	0.528**	0.615**	0.557**	0.630**	0.554**	0.448**	0.463**	0.568**	0.559**	1.000	
13. Çocuk-PIK	0.350*	0.280**	0.172**	0.272**	0.260**	0.253**	0.204**	0.149*	0.126*	0.258**	0.253**	0.169**	1.000

*p<.001, **p<.05. Kısaltmalar = PIU: Pathological Internet Use; PPB: Psikopatolojik Belirtiler; OKB: Obsesif Kompulsif Bozukluk; KD: Kişiler Arası Duyarlılık; PD: Paranoid Düşünceler

Helsinki bildirgesine göre hazırlanmış onam formunda araştırmaya katılmayı kabul ettikten sonra sırasıyla Sosyodemografik Bilgi Formu, SCL-90-R Belirti Tarama Testi, Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu ve Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği'ni doldurmuştur. Ölçek soruları doldurulurken katılımcıların odaklanabilmeleri adına, dikkatin dağılmayacağı bir ortamda olmaları gerektiği bilgisi iletilmiştir. Sonrasında katılımcıların verileri okul yönetimiyle belirlenen takvime göre toplanmıştır. Veriler Kasım 2019 ile Şubat 2020 arasında toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analiz edilmesi için SPSS Statistics 26 ve SPSS Process v4.2 paket programları kullanılmıştır. İstatistiksel değerlendirmelerin tamamında .05 anlamlı değer olarak kabul edilmiştir. SPSS programında sosyodemografik bilgilerin basıklık ve çarpıklık değerleri ile Levene testi üzerinden normal dağılımları test edildikten sonra betimsel ve gruplar arası analizler uygulanmıştır. Kontrol değişkenin belirlenmesinde bağımlı değişken ile sosyodemografik bilgiler içerisinde Pearson korelasyon testi sonucunda anlamlı ve .20 üzerinde korelatif ilişki gösteren değişkenler baz alınmıştır. Ardından aracı değişken sınamasının yapılması amacıyla SPSS Process programında Model 4 üzerinden ilerlenmiştir. Aracılık etkisine ait modellerin test edilmesinde, modellerin ve ilişkilerin anlamlılık incelenmesi Bootstrap Güven Aralığı veya Monte Carlo Güven Aralığı testleriyle yürütülmüştür. %95 güven aralıklı alt ve üst güven aralığı değerlerinin içerisinde 0 değerini kapsamaması kriterine dikkat edilmiştir; 0 değeri içermesi halinde aracılık etkisinden söz edilememektedir (p>.05). Bootstrap

tekniki ile 5000 yeniden örneklem seçeneği belirlenerek veriler incelenmiştir.

BULGULAR

Anne ile Çocuğun Patolojik İnternet Kullanımı ve Annenin Psikopatolojik Belirtileriyle Korelasyon Analizi

Bu çalışmada amaçlanan, anne ve çocuğun patolojik internet kullanımı ilişkisinde anneye ait psikopatolojik belirtilerin etkisini incelemektir. Araştırma amacına paralel olarak ilk etapta bağımlı, bağımsız ve aracı değişkenler arasındaki anlamlı ilişki incelenmiştir (bkz. Tablo 2). Tabloya göre annelerin PİK düzeyleri ile psikopatolojik belirtileri arasında (r= .477, p<.001), annelerin PİK düzeyi ile çocukların PİK düzeyleri arasında (r=.350, p<.001) ve annelerin psikopatolojik belirtileri ile çocukların PİK düzeyleri arasında (r=.280, p<.001) anlamlı ve pozitif ilişkiler olduğu görülmüştür.

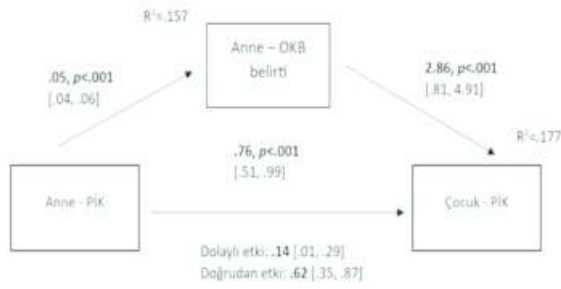
Aracılık etkisi sınaması öncesinde kontrol değişkeninin belirlenmesi amacıyla yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre sosyodemografik değişkenler içerisinde çocuğun yaşı ile çocuğun patolojik internet kullanımı arasında (r=.129, p<.05) ve çocuğun teknolojiyle geçirdiği süre ile çocuğun patolojik internet kullanımı arasında (r=.211, p<.01) anlamlı ve pozitif ilişki tespit edilmiştir. Ancak çocuğun yaşına ait korelasyon gücünün .20'nin altında olmasından ötürü kontrol değişkeni olarak araştırmaya dahil edilmemiştir. Diğer sosyodemografik değişkenler ile anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır (p>.05, bkz. Tablo 3).

Annenin Psikopatolojik Belirtilerinin Aracılık

Tablo 3. Çocuk PİK ile Sosyodemografik Değişkenler Arası Korelasyon Analizi Sonuçları

	Annenin Yaşı	Anne Medeni Hal	Çocuk Sayısı	Çocuğun Yaşı	Anne Çalışma Durumu	Anne Öğrenim Durumu	Çocuk –teknolojide Geçirdiği Süre
Çocuk PİK	.042	-.053	.029	.129*	-.008	.088	.211**

* p<.05, ** p<.01. Kısaltmalar = PİK: Patolojik İnternet Kullanımı

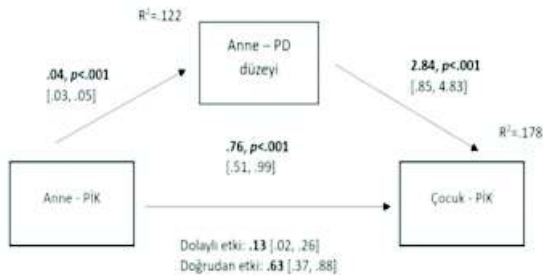

Şekil 1. Anne-PİK ile çocuk-PİK arasındaki ilişkide annenin OKB belirtilerinin aracı etkisi

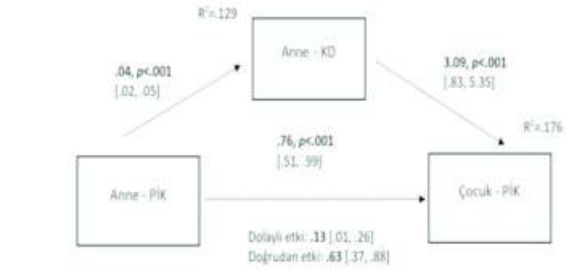
Sınaması Analizi

Aracılık etki sınavında ilk aşamada, çocuğun teknolojik aletler ile geçirdiği sürenin kontrol edildiği, annenin patolojik internet kullanım düzeyi ile çocuğun patolojik internet kullanım düzeyi arasındaki ilişkide, anneye ait OKB belirtilerinin aracılık etkisi değerlendirilmiştir. İlk olarak annenin patolojik internet kullanımının OKB belirtilerini anlamlı ve pozitif yönde etkilediği görülmektedir ($b = .05$, $t(279) = 7.22$, $p < .001$). Annenin patolojik internet kullanımı çocuğun patolojik internet kullanımını anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir ($b = .61$, $t(278) = 4.64$, $p < .001$). Annenin OKB belirtilerinin çocuğun patolojik internet kullanımına anlamlı ve pozitif yönde etkisi bulunmaktadır ($b = 2.86$, $t(278) = 2.75$, $p < .001$). Aracılık etki sınavına göre; annenin OKB belirtilerinin, annenin patolojik internet kullanımı ile çocuğun patolojik internet kullanımı arasındaki ilişkiye anlamlı bir kısmı aracılık ettiği ile ifade edilmektedir ($b = .14$, %95 GA [.01, .29], bkz. Şekil 1).

Çocuğun teknolojik aletler ile geçirdiği sürenin kontrol edildiği, annenin patolojik internet kullanım düzeyi ile çocuğun patolojik internet kullanım düzeyi arasındaki ilişkide, anneye ait kişilerarası ilişkilerde duyarlılık düzeyinin aracılık etkisi değerlendirilmiştir. İlk olarak annenin patolojik internet kullanımının kişilerarası ilişkilerde duyarlılık düzeyini anlamlı ve pozitif

Şekil 3. Anne - PİK ile çocuk - PİK arasındaki ilişkide annenin paranoid düşünce (PD) belirtilerinin aracı etkisi

Şekil 2. Anne-PİK ile çocuk-PİK arasındaki ilişkide annenin kişiler arası duyarlılık (KD) belirtilerinin aracı etkisi

yönde etkilediği görülmektedir ($b = .04$, $t(279) = 6.45$, $p < .001$). Annenin patolojik internet kullanımı çocuğun patolojik internet kullanımını anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir ($b = .63$, $t(278) = 4.85$, $p < .001$). Annenin kişilerarası ilişkilerde duyarlılık düzeyinin çocuğun patolojik internet kullanımına anlamlı ve pozitif yönde etkisi bulunmaktadır ($b = 3.09$, $t(278) = 2.7$, $p < .01$). Aracılık etki sınavına göre; annenin kişilerarası duyarlılık düzeyinin, annenin patolojik internet kullanımı ile çocuğun patolojik internet kullanımı arasındaki ilişkiye anlamlı bir kısmı aracılık ettiği ile ifade edilmektedir ($b = .12$, %95 GA [.01, .26], bkz. Şekil 2).

Çocuğun teknolojik aletler ile geçirdiği sürenin kontrol edildiği, annenin patolojik internet kullanım düzeyi ile çocuğun patolojik internet kullanım düzeyi arasındaki ilişkide, annenin paranoid düşünce belirtilerinin aracılık etkisi değerlendirilmiştir. İlk olarak annenin patolojik internet kullanımının paranoid düşünce düzeyini anlamlı ve pozitif yönde etkilediği görülmektedir ($b = .04$, $t(279) = 6.22$, $p < .001$). Annenin patolojik internet kullanımı çocuğun patolojik internet kullanımını anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir ($b = .63$, $t(278) = 4.87$, $p < .001$). Annenin paranoid düşünce belirtilerinin çocuğun patolojik internet kullanımına anlamlı ve pozitif yönde etkisi bulunmaktadır ($b = 2.84$, $t(278) = 2.82$, $p < .01$). Aracılık etki sınavına göre; annenin paranoid düşünce belirtilerinin, annenin patolojik internet kullanımı ile çocuğun patolojik internet kullanımı arasındaki ilişkiye anlamlı bir kısmı aracılık ettiği ile ifade edilmektedir ($b = .13$, %95 GA [.02, .26], bkz. Şekil 3). Belirti tarama testine ait diğer değişkenlerin (somatizasyon, depresyon, anksiyete, fobi, psikotizm ve düşmanlık) incelendiği aracılık sınavlarında anlamlılık tespit edilmemiştir ($p > .05$).

TARTIŞMA

Bu araştırma kapsamında yapılan analizler sonucunda annelerin patolojik internet kullanımı ile çocuklarının patolojik internet kullanımı arasındaki ilişkide annelerde görülen OKB, kişilerarası duyarlılık ve paranoid düşüncelerin kısmi aracılık etkisi olduğu görülmüştür. Annelerde görülen bu belirtilerin düzeyleri arttıkça patolojik kullanım düzeylerinin de arttığı görülmektedir. Öte yandan somatizasyon, depresyon, anksiyete, öfke ve düşmanlık, fobik anksiyete ve psikotik belirtileri açısından annelerin ve çocuklarının patolojik internet kullanımı arasındaki ilişkide herhangi bir aracılık etkisi görülmemiştir.

Annelerde psikopatolojik belirtiler görülüyor olması, okul öncesi dönem çocuklarında da psikopatolojik belirtilerin görülebileceğini göstermektedir (19). Bu çalışma sonuçları doğrultusunda annelerdeki bu psikopatolojik belirtilerin varlığının, çocuklarının bakım alma sürecini sekteye uğratabileceği ve dolayısıyla yeterli desteği alamayacakları varsayımını akla getirmektedir. Çocuk ise buradaki eksiklikten doğan boşluğu doldurabilmek için internette daha fazla zaman geçirmeye başlayabilir. Sorunlu internet kullanımı, üzücü deneyimler ve stresli yaşam olayları karşısında işlevsel olmayan bir strateji olarak düşünülebilir (20). Lam L.T. tarafından yapılan bir çalışmada annelerde görülen depresyonun ergenlerdeki internet bağımlılığı ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (8). Farklı bir çalışmada 2-5 yaş arasındaki çocukların televizyon ekranına aşırı bakma süreleri ile annelerinde görülen depresyon arasında bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (21). Mevcut çalışmada depresif belirtilerin anne ve çocuğun patolojik internet kullanımı arasındaki ilişkide herhangi bir aracı rolü bulunmamıştır; fakat SCL-90'da kişilerarası duyarlılığı ölçen maddelere bakıldığında bunların yetersizlik düşünceleri ve kişinin kendisini aşağılama düşüncelerinden ötürü yaşadığı zorlanmayı ifade eden maddeler olduğu görülmektedir. Düşünüldüğünde bireylerin bu alanlarda yaşayabilecekleri zorlanmaların aynı zamanda depresif bir ruh haline alt yapı hazırlayan belirtiler olabileceğinden ötürü (22) mevcut çalışmanın söz konusu çalışmalardan ayrı bir noktada ele alınamayacağı düşünülmektedir.

Türkiye'de gerçekleştirilen bir çalışmada, aile bireylerinin internet kullanımının artmasıyla birlik-

te psikososyal sorunlarda bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Çocuk ve ergenlerde, yetişkinlere kıyasla daha fazla sorun yaşandığı bulunmuştur (23). Sosyalleşme, erken akademik beceri geliştirme için önemli bir parçasıdır ve genellikle çevredeki her bir üyenin (örneğin aile üyeleri, kardeşler veya akranlar) katılımıyla desteklenir. Aşırı teknolojik cihaz kullanımı ile düşük benlik saygısı, kaygı, depresyon, sosyal izolasyon, utangaçlık, duygusal ve sosyal beceri eksiklikleri arasında anlamlı bir ilişki olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır. Mustafaoglu ve Yasacı'nın araştırmasına göre, teknolojinin ruhsal sorunlara, kaygıya ve agresif tutuma neden olduğu belirtilmiştir (24). Çocuklar ve ebeveynlerin sıkça elektronik aletleri kullanmaları, birlikte geçirebilecekleri verimli zamanı azaltırken aynı zamanda birlikte yapabilecekleri etkinlikleri ortadan kaldırmaktadır (25). Başka bir çalışma, okul öncesi çocukların ebeveynlerinin evde internet kullanmalarından mutsuz olduklarını ortaya koymuştur. Ebeveynlerin internet üzerinde zaman geçirirken, çocukların büyük bir kısmının akıllı telefonlarda, tabletlerde ve bilgisayarlardaki uygulamalarda vakit geçirdiği tespit edilmiştir (26). Okul öncesi çocukların, ebeveynlerinin kontrolüne ihtiyaç duydukları bir ortamda, ebeveynlerin öncelikle kendi internet kullanım alışkanlıklarını geliştirmeleri ve sağlıklı teknoloji bilgisine sahip olmaları gerekmektedir.

Ko ve arkadaşlarının Tayvan'da 517 ergenle yaptıkları bir çalışmada anneden gelen bakımın zayıf olduğu ergenlerde patolojik internet kullanım seviyesinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (27). Hollanda'da yürütülen bir başka çalışma sonucuna göre, ebeveyn çocuk arasındaki iletişimin kalitesi, ebeveynin geliştirdiği psikopatolojik belirtilerle zarar görebilmektedir (11). Türkiye'de yapılan bir çalışmada ise ergenlerin anneleriyle geçirdikleri vaktin arttığı durumlarda sosyal desteğin arttığı ve internet bağımlılığı seviyesinin de düştüğü tespit edilmiştir (28). Bu üç çalışma benzer sonuçları ortaya koymaktadır: ailedeki işlevselliğin düşük olduğu durumlarda internet bağımlılığında söz edilebilir. Aile üyeleri ortaya çıkabilecek zorluklardan kaçınmak için teknolojiyi patolojik olarak kullanmada yatkınlık geliştirebilir. Tüm araştırmalar ve güncel çalışma sonuçları göstermektedir ki, aile üyelerinden birinin patolojik belirti veya semptom gösterdiği bir ilişkide çocuklarda bağımlılık olasılığı artmaktadır.

Bakım verenlerin çocuklarıyla kurduğu iletişim biçimi ve yetiştirme tarzları, çocukların teknoloji üzerinden alacağı doyumu etkilemektedir. Farklı bir açıdan bakılacak olursa sosyal öğrenme kuramı üzerinden (29) aile-çocuk internet bağımlılığı ilişkisi açıklanabilir: Bakım verenlerin internette geçirdikleri vakti çocuklar model olarak alıp bağımlılık davranışları geliştiriyor olabilir. Burada çocukların, aile üyelerinin yaptığı davranışı normalleştirip kendilerinin de uygulayabileceği düşüncesine sahip olacağı varsayımı yer almaktadır.

Araştırma bulguları, anne-çocuk internet kullanımı ilişkisinde annenin kişiler arası duyarlılık belirtisinin etkisi olduğunu göstermiştir. Literatürde yer alan çalışmalar (30, 31, 32, 33) kişiler arası duyarlılık belirtisinin gerçek sosyal ortamlar içerisine dahil olmama eğilimiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu belirti puanı yüksek olan kişiler sorunlarını çözmede sanal ortamlar veya sosyal medyayı aktif olarak kullanma eğilimindedir (30) ve herhangi bir sosyal medya kanalına olan bağımlılığın kişiler arası duyarlılık düzeyinin yüksek olmasıyla bağlantılı olabileceği bulunmuştur (22). Güncel araştırma sonuçları da literatüre paraleldir; ayrıca anne ve çocuğun internete yönelmesinde annenin kişiler arası duyarlılık belirtileriyle bağlantılı davranışlar sergilemesinin etkisi olduğu varsayılmaktadır. Anne, problemlerini çözmede veya iletişim kurmada gerçek hayatta iletişime geçmek yerine teknoloji ürünlerini aktif olarak kullanarak çocuğa böyle bir rol modellik çizebilmektedir. Bu durum da çocuğun alışkanlıkları arasında teknolojiye yaslanmasını açıklayabilmektedir. Benzer bir şekilde araştırmada OKB ve paranoid düşüncelerle ilgili belirtilerinin de anne-çocuk internet kullanımı arasında bir aracılık etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Her iki değişken için ortak görüş, psikopatolojik belirtilerin internet kullanımı ile ilişkili olduğu ve patolojik internet kullanımında sürdürücü bir faktör olduğu (33,34) üzerinedir. Bu çalışmada var olan sonuçlara ek olarak, annenin psikopatolojik belirtilerinin çocuğun patolojik internet kullanımını etkilediği görülmüştür ve bu ilişkinin incelendiği çalışmaların az olmasından ötürü araştırmanın literatüre katkı sağladığı düşünülmektedir .

Çocukların patolojik internet kullanımı direkt olarak ölçülmediği için anneler tarafından algılandığı şekliyle değerlendirilmiştir. Bundan

dolayı çalışma sınırlı kalmıştır. Çalışma kapsamında örneklem için seçilen kurumun sınırlı sayıda olması, evrenin temsil edilmesi açısından kısıtlılık oluşturmuştur. Ortaya çıkan bulgular araştırma için kullanılan ölçek maddeleri ile sınırlı kalmıştır. Gelecekte yürütülecek çalışmalarda daha büyük örneklem grupları ile çalışmalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca mevcut çalışmada çocukların psikopatolojik belirtileri sorgulanmamıştır. Psikopatolojik belirtilerin varlığı, patolojik internet kullanımını etkileyebilecek bir durum olduğundan ötürü çalışma bu açıdan da kısıtlı kalmıştır. Son olarak annelerin yaş değişkeninin kategorik ölçümü, analizin sınırlandırılmasına sebep olmuştur.

Benzer konu kapsamında gerçekleştirilecek diğer çalışmalar farklı demografik veriler bağlamında oluşturulabilir. Böylece demografik bilgilerin kıyaslanması sağlanabilir. Ayrıca aynı araştırma desenini babalar için de uygulanması gerektiği düşünülmektedir; babaların patolojik belirtileri ve teknolojiye olan yatkınlıklarının annelerden farklı olabileceği ön görülmektedir. Son olarak, internet kullanım şeklinin değişkenliğine göre (örn. oyun oynama, alışveriş veya sosyal medya) araştırma deseni yeniden planlanabilir.

Sonuç olarak annelerin internet kullanımı ile okul öncesi çocuklarında algıladıkları internet kullanımı arasında doğrudan pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Çocukların ekran başında geçirdiği süre annelerin psikopatolojik özelliklere sahip olması durumunda artmaktadır. Bu nedenle özellikle küçük yaş çocukların patolojik internet kullanımından korunması için öncelikle önlemler anne ruh sağlığının iyileştirilmesi ve annelerin internet kullanımının aşırı olmaması ile sağlanabilir. Teknolojik gelişmeler sayesinde çocukların gelişimini olumlu yönde etkileyebilecek içeriklerden söz edilebilir; fakat hem çocukların hem de aile üyelerinin teknolojiyi kullanım süresi ve şeklinde hassasiyet göstermesi gerekmektedir. Anne babaların çocukları internet kullanımında yönlendiren bir rolde olması sürecin daha sağlıklı bir şekilde ilerlemesini sağlayacaktır.

Yazışma Adresi: Klin. Psik. Gamze Kaya Aktaş, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Psikoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye gamzekayaaktas@gmail.com

KAYNAKLAR

1. Arkan D, Çelebioğlu A, Güdücü Tüfekci F. Çocukluk Dönemlerinde Büyüme ve Gelişme. In *Pediatric Hemşireliği*. Editor Conk Z, Başbakkal Z, Bal Yılmaz H, Bolışık B. Ankara, Akademisyen Tıp Kitapevi, 2013, pp. 35-82.
2. Özarslan H, Demir Y, Kumcağız H. Anne-Babaların Ebeveynliğe Yönelik Tutumları ile Çocuklarının Mizaç Özelliklerini Değerlendirmeleri Arasındaki İlişki. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2021; 57: 219 – 237.
3. Aksoy T. Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Eğitiminde Teknoloji Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Temel Eğitim Dergisi* 2021; 11: 30 – 38.
4. Yengil E, Döner Güner P, Topakkaya ÖK. Okul Öncesi Çocuklarda ve Ebeveynlerinde Teknolojik Cihaz Kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Dergisi* 2019; 10(36): 14-19.
5. Doğan D, Döğer S. Annelerin Dijital Ebeveynlik Tutumları ile Aile-Çocuk İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *International Journal Of Social Sciences And Education Research Online* 2023; 9(1): 1 – 14.
6. Erdim L, İnal S, Bozkurt G. Psikiyatrik Hastalığı Olan Ebeveynle Yaşamın Çocuklar Üzerine Etkisi. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi* 2015; 2(2): 233 – 240.
7. Beard KW. Internet Addiction in Children and Adolescents. In *Computer Science Research Trends*. Editor Yarnall CB. New York, Nova Science Pub Inc, 2008, pp. 59 – 70.
8. Lam LT. Parental mental health and Internet Addiction in adolescents. *Addictive Behaviors* 2015; 42: 20 – 23.
9. Lam LT. The Roles of Parent-and-Child Mental Health and Parental Internet Addiction in Adolescent Internet Addiction: Does a Parent-and-Child Gender Match Matter? *Front. Public Health* 2020; 8: 1 – 8.
10. Park SK, Kim JY, Cho CB. Prevalence Of Internet Addiction and Correlations with Family Factors Among South Korean Adolescents. *Adolescence* 2008; 43: 895 – 909.
11. van den Eijnden RJJM, Spijkerman R, Vermulst AA, van Rooij TJ, Rutger CM, Engels E. Compulsive Internet Use Among Adolescents: Bidirectional Parent-Child Relationships. *J Abnorm Child Psychol* 2010; 38: 77-89.
12. Türkiye İstatistik Kurumu. Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021: 41132.
13. Faul, F, Erdfelder, E, Lang, AG, Buchner, A. G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behavior Research Methods* 2007; 39: 175-191.
14. Soper, DS. A-priori Sample Size Calculator for Student t-Tests [Software]. <https://www.danielsoper.com/statcalc> Erişim tarihi: Kasım 2023
15. Kılıç M. Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R)'nin Geçerlik ve Güvenilirliği. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 1991; 1(2): 45 – 52.
16. Pawlikowski M, Altstötter-Gleich C, Brand M. Validation and psychometric properties of a short version of Young's Internet Addiction Test. *Computers in Human Behavior* 2013; 29(3): 1212-1223.
17. Kutlu M, Savcı M, Demir, Y, Aysan, F. Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formunun Türkçe uyarlaması: Üniversite öğrencileri ve ergenlerde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2016; 17: 69-76.
18. Eşçi N. Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kastomonu Eğitim Dergisi* 2014; 22(2): 807-839.
19. Goodman SH, Brand SR, Hersen M, Gross AM. Parental psychopathology and its relation to child psychopathology. In *Handbook of clinical psychology*. Editor Hersen M., Gross AM. Kanada, John Wiley & Sons, Inc., 2008, pp. 937-965.
20. Musetti A, Terrone G, Schimmenti A. An exploratory study on problematic Internet use predictors: Which role for attachment and dissociation? *Clinical Neuropsychiatry* 2018; 15: 3 – 9.
21. Park S, Chang HY, Park E, Yoo H, Jo W, Kim S, Shin Y. Maternal Depression and Children's Screen Overuse. *J Korean Med Sci* 2018; 33: 1 – 10.
22. Anlı G. Kişilerarası Duyarlılık İle İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2018; 7(1): 103 – 118.
23. Arslan E. Çocukluk Çağında Bilgisayar ve İnternet Kullanımı. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi* 2014; 4(3): 195-201.
24. Mustafaoğlu R, Yasacı Z. Dijital Oyun Oynamanın Çocukların Ruhsal ve Fiziksel Sağlığı Üzerine Olumsuz Etkileri. *Bağımlılık Dergisi* 2018, 19(3): 51-58.
25. Trumello C, Vismara L, Sechi C, Ricciardi P, Marino V, Babore A. Internet addiction: the role of parental care and mental health in adolescence. *International journal of environmental research and public health* 2021; 18(24): 1 – 12.
26. Erişti B, Avcı F. Preschool children's views regarding their parents' frequency of internet use at home and its relevant effects. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 2018 5(2); 163-184.
27. Ko C, Yen J, Yen C, Lin H, Yang M. Factors Predictive for Incidence and Remission of Internet Addiction in Young Adolescents: A Prospective Study. *CyberPsychology & Behavior* 2007; 10(4): 545-551.
28. Gunuc S, Dogan A. The relationships between Turkish adolescents' Internet addiction, their perceived social support and family activities. *Computers in Human Behavior* 2013; 23: 2197-2207.
29. Bandura, A. Social learning theory. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-hall 1977.
30. Çakal AG, Taştan N. Kişiler Arası Duyarlılık ve İlişkili Diğer Psikolojik Değişkenler. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2023; 13(2): 659 – 678.
31. Arabacı LB, Taş G, Kavaslar İ, Dikmen M, Teke C. Hemşirelik öğrencilerinin sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve kişilerarası duyarlılıkları ile facebook bağımlılıkları arasındaki ilişki. *Bağımlılık Dergisi* 2017; 18(3): 69-79.
32. Adalier A, Balkan E. The relationship between internet addiction and psychological symptoms. *International Journal of Global Education* 2012; 1(2): 42-49.
33. Bilgin M. Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Psikolojik Bozukluklar Arasındaki İlişki. *The Journal of International Scientific Researches* 2017; 3(3): 237 – 247.
34. Demetrovics Z, van den Brink W, Paksi B, Horváth Z, Maraz, A. Relating compulsivity and impulsivity with severity of behavioral addictions: A dynamic interpretation of large-scale cross-sectional findings. *Frontiers in Psychiatry* 2022; 13: 1 – 15.